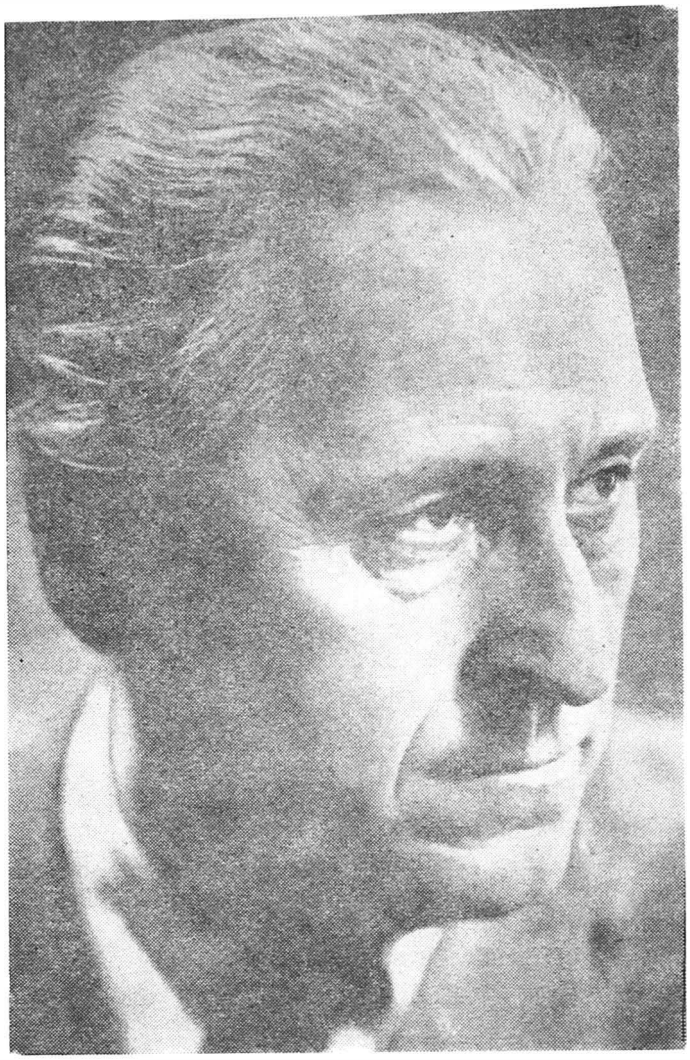

MEMENTO

Theodor Rogalski

de Liviu **GLODEANU**

Estompînd detaliile, decantînd semnificațiile, două decenii de la moartea unui artist pot fixa o prezență pentru totdeauna în istoria unei culturi sau, tot atît de bine, pot așterne o indiferentă uitare. Mai tîrziu oamenii nu au timp de reconsiderări, de restabilirea unor adevăruri și orice efort de reintegrare a unor valori într-un circuit cultural viabil rămîne artificial.

În acești douăzeci de ani ce s-au scurs de la moartea lui Theodor Rogalski, i-am urmărit muzica cu un interes constant și cu certitudinea, verificată chiar printr-un examen mai exigent, asupra perenității creației sale.

O succintă trecere în revistă a biografiei cred că ar releva, dat fiind complexitatea muzicianului, posesor al unei instrucții remarcabile, animator ilustru al vieții muzicale românești, multe din aspectele creației sale simfonice.

Născut la 11 aprilie 1901, în București, Rogalski și-a început studiile de specialitate la *Conservatorul de muzică și declamațiune*, existent pe acea vreme în capitală. Aici a primit îndrumările necesare primilor pași în munca de creație, luînd lecții de armonie, contrapunct și compoziție de la Alfonso Castaldi și lecții de compoziție de la Dimitrie Cuclin.

Absolvind *Conservatorul* în anul 1920, Rogalski pleacă pentru perfecționare la Leipzig, unde studiază pianul cu Wünsche și compoziția și dirijatul cu Karg Elent. Dornic să cunoască arta unuia dintre cele mai importante centre muzicale, Rogalski pleacă la Paris. Faima *Scholei Cantorum*, cu renumiții ei profesori, îl determină să-i urmeze cursurile, unde are prilejul să fie îndrumat de Vincent d'Indy la compoziție și dirijat, iar de Maurice Ravel la orchestrație.

Reîntors în țară, pianistul excelent, dirijorul și compozitorul Theodor Rogalski ocupă doar un modest post de pianist-corepetitor la Opera din București.

În anul 1935 are un aport substanțial în alcătuirea Orchestrei Radiodifuziunii, fiind numit prim dirijor și apoi director. Dirijor al orchestrei Sfatului Popular al Capitalei și apoi al Filarmonicii „George Enescu" unde și-a încheiat activitatea, Rogalski a desfășurat o intensă muncă pentru perfecționarea acestor ansambluri.

S-a stins din viață în anul 1954.

Există compozitori pe care istoria muzicii, dar mai cu seamă viața de concerte, îi menține în actualitate doar printr-o lucrare sau două, bine-nțeles de remarcabilă desăvîrșire artistică: Paul Dukas *(Ucenicul vrăjitor)*, Chausson *(Poem)*, Elgar *(Serenada pentru coarde)*, etc., fie pentru că alte lucrări n-au rezistat timpului, fie datorită creației restrînse a acestora. Există, de asemenea, alături de covîrșitoarele genii plenare, compozitori cu o sferă redusă de manifestare, exprimîndu-se în zone expresive restrînse, abordînd mai puțin „probleme vitale", sondînd straturi superficiale ale emoționalului, vizînd frumuseți descătușate.

Inclinați adeseori a solicita muzicii profunzime de idei, problematică elevată sau măcar pasiuni puternice, cutremurătoare, trecem cu ușurință pe lîngă o mare artă a cărei frumusețe subzistă aparentei gratuități decorative. Departe de a conține înalte mesaje, o mică sonată de Scarlatti ne cucerește prin savoarea inedită, muzica lui Couperin poate prin eleganță, o serenadă de Mozart prin cursivitatea degajată a unor succesiuni de mare inventivitate, un preludiu de Debussy prin rafinate corelații melodico-coloristice.

Oare cum, pe această linie, a unei arte a rafinamentelor, Rogalski își făurește o lume sensibilă, a cărei amplitudine expresivă se înscrie, cu prea multă modestie, în limitele prelucră-

https://biblioteca-digitala.ro

rilor de folclor. Mai puțin înclinat spre frămîntări dramatice, Rogalski se realizează prin abordarea unei muzici expozitive, miniaturale sau ilustrative. Fără să devină minoră, muzica sa posedă alte caracteristici care o ridică la o înaltă expresie: armoniile pastelate, înlănțuite cu deosebit rafinament poetic, o pronunțată sugestivitate a caracterelor. Marele cuvînt îl spune însă în domeniul orchestrației. El însuși profesor de orchestrație, întreaga viață s-a ocupat de acest domeniu. Adînc cunoscător al tratatelor de Korsakov, Berlioz, Richard Strauss, elev al maestrului în această artă Maurice Ravel, Rogalski însuși intenționa să alcătuiască un tratat de orchestrație. Moartea timpurie i-a răpit posibilitatea de a lăsa posterității o lucrare ce desigur ar fi spus un cuvînt nou.

Piesa pentru orchestră sau *Allegro simfonic,* compusă în anul 1923, distinsă cu Premiul II de compoziție *„George Enescu“,* este prima lucrare orchestrală a lui Theodor Rogalski. Cîteva lucrări de mici dimensiuni, o *Suită pentru pian* (1919), o *Sonată pentru pian* (1920) și o *Suită pentru vioară și pian* (1922), fiind singurele create mai înainte, remarcate și ele în viața muzicală și chiar distinse cu mențiuni în cadrul aceluiași concurs de compoziție *„George Enescu“.*

Piesa pentru orchestră este definitorie pentru deslușirea cunoștințelor tehnice acumulate de compozitor, pentru orientarea gustului muzical al acestui tînăr de 18 ani. Este remarcabilă construcția piesei, într-o unică arcuire arhitecturală, bine echilibrată, sobră, de mare suflu și organic generată de o temă conducătoare :

Introducerea lentă prezintă o lume intonațională abundent cromatică, de evidentă filiație wagneriană sub raport melodic, dar originală prin modul de evitare tocmai a raporturilor armonice, ea dezvoltîndu-se eminamente polifonic. Chiar și acolo unde pregnante nuclee armonice, în prezentarea motivelor primei teme a *Allegro-ului* propriu-zis, doar unele contururi amintesc de sfera de influență Weber-Wagner, pentrucă armonia vizează suprapuneri de cvarte, rezolvări disonantice sugerate și nu reale, plasarea funcțional-armonică a discursului muzical într-o atmosferă mai mult modală decît tonală. Îndeosebi, tema secundă a acestei forme de sonată, părăsește orice asocieri cu un limbaj de filiație romantic-germană, pentru a se plasa într-o zonă de melodicitate modală, de sugestivitate coloristică de tipul celor ale lui Rimski-Korsakov sau chiar Debussy :

Cu elemente de inspirație eterogenă, Rogalski reușește să închege o muzică unitară, gîndită pe dezvoltări organice, orchestrată în sonorități ample, masive, bine dozate în scopul sublinierii reliefului arhitectonic.

Prima lucrare a compozitorului poate nu dezvăluia aspectele care au devenit cele mai specifice în creația sa ulterioară, ci părea promisiunea unui viitor făuritor de simfonii, un contrapunctist, constructor riguros, creator de mare suflu simfonic.

Dar, în același an, 1923, parcă pentru a-și dezvălui și cealaltă latură, a creatorului înzestrat cu simțul coloristic, cu o altă senzualitate a sonorităților, chiar cu un alt mod de vizare a emoției artistice, contemplația și verva, scrie *Fresca antică.*

Pentru compozitor, fabulația mitologică este un element care-i sugerează anumite suprafețe sonore și nu organizează desfășurarea muzicii după eșalonări și echivalențe literare de tipul celor din poemul simfonic. Muzica, în ansamblu doar, conține o atmosferă desprinsă din ideea literară.

De dimensiuni destul de restrînse, *Fresca antică* este concepută într-o formă tripartită de tipul A.B.A. Motivul de bază

https://biblioteca-digitala.ro

care va genera prima secțiune, este expus într-o mică introducere. Pe parcursul lucrării, compozitorul notează în partitură echivalentele unor momente sugestive: „Păstorul și păstorița își ascund dragostea în umbra pădurii", „faunul și nimfa, batjocoritor, vin să-i tulbure". „Cîntul născînd din calmul naturii, unește oamenii și zeii".

Prima secțiune este alcătuită din revenirile modificate ale motivului de bază, ce se cristalizează în diferite suprafețe diverse, suple, asimetrice, întretăiate de momente de trecere foarte scurte, două-trei acorduri, un sunet prelungit sau pasaje ca cel al flautului:

Acest motiv are de fapt și un rol descriptiv, sugerînd apariția faunului.

În contrast cu secțiunile extreme, secțiunea centrală aduce o expresie lirică prin tema cornului englez:

Recapitularea secțiunii A prezintă un plus de interes prin învesmîntările orchestrale, cu un colorit mereu variat.

Prin caracterele înfățișate în melodică, prin transparența și supletea mereu proaspătă a orchestrației ca și prin logica de înlănțuire a muzicii, mai puțin generată de un simț al evoluției dinamice cît de eșalonare a motivelor pe criterii de culoare și atmosferă, *Fresca antică* împlinește profilul creator al compozitorului cu aspecte ce se vor permanentiza în creațiile ulterioare.

Două dansuri pentru suflători, baterie și pian la 4 mîini datează din 1929. Rogalski abordează aici pentru prima dată citatul folcloric, simțind, ca puțini alții, pregnanța lui ritmică, umorul și potențele latente coloristice, chiar în expuneri neprelucrate armonico-polifonic, neamplificate de dezvoltări motivice.

Celule de jocuri populare, bazate pe obsesia unor ritmuri și mișcări sacadate, continue, creează o feerie jubilantă, în care singurele contraste de culori, aspre, virile, sînt în măsură de a menține interesul și prospețimea desfășurării muzicale.

Atît temele primului dans,

cît și ale celui de al doilea,

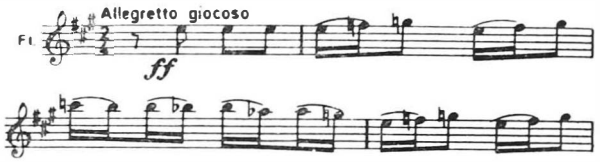

sînt scurte, conținînd celule care se repetă într-o vervă exuberantă, pe fundalul acompaniamentului voit stereotip al pianului, în timbrurile schimbătoare ale suflătorilor, punctați ritmic de o baterie tratată variat, ingenios. Nici un travaliu nu modifică citatul și autenticitatea dansului, parcă în credința de a nu-l altera, deși, din punct de vedere orchestral, lucrarea apare ca un scînteietor exemplu de virtuozitate coloristică.

Două schițe simfonice, compuse trei ani mai tîrziu, în 1929, *„Înmormîntare la Pătrunjel"* și *„Paparudele"*, apar ca o capodoperă a inventivității expresive și timbrale. Deși compozitorul pornește și aici de la motive folclorice, unul de bocet,

și altul de vioi dans de magie,

ele constituie doar punctul de plecare în schițarea unor tablouri de mare originalitate. Subtilități orchestrale în asocierea pizzicatelor de violoncele cu trompete surdinate, glissando la oboi și sunete prelungi în pianissimo la tromboni sau alte cuplări ingenioase, folosirea instrumentelor în registre mai puțin folosite și continua instabilitate a culorilor, gîndite nu pe compartimente ci pe asocieri dintre cele mai neobișnuite, dau lucrării o picturalitate vibrantă. Ritualul înmormîntării de mahala, ca și cel al țigăncilor ce dansează invocînd ploaia, au un grotesc al lor, surprins admirabil de sugestiv, dar dincolo de aceasta, debordînd de fantezie.

https://biblioteca-digitala.ro

Două capricii, scrise în 1932, adoptă și ele o intonaționalitate folclorică, dar nu sub formă de citate ci doar ca o sporadică îngemănare. Primul *Capriciu,* în mișcare lentă, de o inexplicabilă rezonanță meditativ romantică — inexplicabilă în contextul creației compozitorului, atras îndeosebi de mișcări vioaie, exuberante, expresii stenice, de o obiectivizare a imaginilor și cu un pronunțat simț al umorului — aduce accente patetice, pasionale.

O temă cromatică,

amintind obsesiile descendente ale contururilor tematice din prima lucrare a compozitorului (Ex. 1), se insinuează cu o expresivitate melancolică. Foarte scurt, primul *Capriciu* se topește curînd în mișcarea vioaie a dansului. Tema celui de al doilea,

preia parcă în același mers descendent unele sinuozități ale primei teme, avînd totuși un pronunțat caracter popular.

Capriciile sînt din păcate mai puțin realizate sub raportul unității de stil și al inventivității pe care o manifestase compozitorul în partitura scrisă cu trei ani mai înainte. Însăși tematica și ritmica celui de al doilea *Capriciu,* utilizează un contur și o intervalică devenită mult prea comună în pretenția ei de specificitate românească. De altfel, lucrarea și-a găsit arareori locul în concertele orchestrelor simfonice, probabil compozitorul însuși socotind-o mai puțin reprezentativă.

Ani mulți de tăcere se așternîn cronologia creației lui Theodor Rogalski. Cariera de dirijor îl absoarbe excesiv. În 1935, printr-o susținută muncă artistică reușește să alcătuiască orchestra Radiodifuziunii, al cărei director și prim dirijor a fost timp de mai mulți ani. Urmează apoi anii de război și anii unor reorganizări a instituțiilor artistice, în care competența sa de muzician ilustru era intens solicitată.

Orchestrează piese pentru pian și lieduri de Schumann și Brahms, Rachmaninov și Mussorgski, Ciprian Porumbescu și Scărlătescu, orchestrează sau dă îndrumări unor compozitori mai puțin experimentați, predă cursuri de orchestrație la *Conservator* și dirijează multe lucrări ale compozitorilor români la toate Filarmonicile nou înființate în întreaga țară.

Trei piese pentru orchestră sau *Muzica mecanică,* datează din 1948. Ca majoritatea lucrărilor lui Theodor Rogalski, aceste piese se manifestă printr-o strălucită gîndire orchestrală, printr-o excelentă distribuire a grupurilor de instrumente pe parcursul evoluției, chiar dacă aici conținutul, substanța muzicală, rămîn elemente secundare, voalate de verva sonoră.

Unicul material melodic al primei piese,

se dispersează în linia arhitecturală, o creștere, o acumulare progresivă de intensitate și mișcare. Piesa a doua, deși utilizează o mișcare mai vie, sonoritățile sînt mai domoale și figurații ale coardelor și flautelor învăluie luxuriant tema din ce în ce mai conturată a cornului :

Construcția înscrie un arc în care elementele de figurație devin mobilul unei culminații centrale, pentru a-și relua spre sfîrșit rolul inițial. Ultima piesă adoptă și ea o mișcare vie dar simplitatea construcției din mișcările anterioare este părăsită pentru a se instaura o succesiune, mai puțin fluentă, de alternări contrastante. Abia spre sfîrșit, motivele se încheagă într-o linie melodică de coerență tematică :

Concepută pentru ilustrarea unor jurnale de film, *Muzica mecanică* își are o independentă viață muzicală, rezultată din eficiența sonoră cu care este creată.

Trei dansuri românești, scrise în 1950—1951, încununează o activitate creatoare nu foarte bogată dar de o remarcabilă prospețime. Un dans din Ardeal,

unul al românilor din munții Pind,

și, în sfîrșit, o horă muntenească,

https://biblioteca-digitala.ro

creează un triptic echilibrat ca mișcare și expresie. Sonorități voluptuoase ori stranii și neauzite timbruri, alcătuiesc un miraj, realizat cu o simplitate ce poate fi apreciată numai la examinarea partiturii.

O parcurgere a întregii creații a lui Theodor Rogalski evidențiază caracteristici ce pot fi urmărite atît sub raport melodic — în predilecția sa pentru teme scurte, constituite dintr-un motiv sau două, reluate apoi într-o continuă și halucinantă vervă — cît și sub raport armonic și contrapunctic. Fără a se complica în travaliuri polifonice dense — improprii poate păstrării acelei vioiciuni stenice a dansului popular — subtile imitații, îngînări, ecouri, melodii și ritmuri complementare, întregesc liniaritatea primului plan. Armonii pastelate, dure, fără agresivitate, izvorăsc din firescul melodic. Ritmica pregnantă, corelată în economia arhitectonică, precum și orchestrația excelentă constituie atributele celor mai realizate lucrări ale sale.

Cele *Trei dansuri românești* (ultima sa creație) și cele *Două schițe simfonice (Înmormîntare la Pătrunjel* și *Paparudele)* se situează, fără îndoială, printre principalele lucrări ale lui Theodor Rogalski, prezente de altfel intens în viața de concerte, dar acestora li s-ar putea alătura *Fresca antică* și *Dansurile românești pentru suflători, baterie și pian la patru mîini* ca realizări meritorii, de permanentă viabilitate, întregind profilul unui creator original pe care istoria muzicii românești îl cinstește.

Muzicieni distinşi cu premii ale Academiei Republicii Socialiste România pe anii 1969, 1970, 1971 şi 1972

1969

PREMIUL „GEORGE ENESCU“ — Oratoriul Miorița. **Autor : Sigismund Toduță.**

1970

PREMIUL „GEORGE ENESCU“ — Jocuri pentru orchestră **(I) — lucrare simfonică. Autor : Corneliu Dan Georgescu.**
PREMIUL „CIPRIAN PORUMBESCU“ — **a)** Muzicieni români **Lexicon. Autor : Viorel Cosma ; b) Lucrarea :** Muzica românească contemporană. **Autor : Doru Popovici.**

1971

PREMIUL „GEORGE ENESCU“ — Opera Hamlet **(primă audiție la filarmonica George Enescu). Autor : Pascal Bentoiu.**
PREMIUL „CIPRIAN PORUMBESCU“ — Melodica palestriniană. **Autor: Liviu Comes.**

1972

PREMIUL „GEORGE ENESCU“ — Cantata Chipul păcii. **Autor : Aurel Stroe.**

https://biblioteca-digitala.ro